Oponentský posudek disertační práce

Program: FF D-HI4 Historické vědy
Obor: FF ET Etnologie
Student: Mgr. Magdalena MAŇÁKOVÁ
Název práce: *Role školy a pedagogů v transmisi lidové kultury na Horňácku*
Brno: Masarykova univerzita, 2022. 214 s.

Oponent: prof. PhDr. Judita Kučerová, Ph.D.
Pracoviště: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy

Výsledky a struktura práce:

Problematika role učitelů při předkládání a předávání hodnot tradiční lidové kultury dětem zasahuje do oblasti etnologie i pedagogiky a prostupuje oběma vědními obory přibližně jedno a půl století. V teoretické i praktické rovině se však setkáváme spíše s dílčími pohledy a studiemi, komplexnost v této oblasti chybí. Důrazně se k problematice vyjádřil na přelomu 19. a 20. století např. estetik a hudební teoretik Otakar Hostinský. Upozorňoval na ohrožení a postupný zánik projevů lidové tradice, pokud o ně nebudeme cílevědomě pečovat. A v tomto procesu akcentoval roli učitele. Intenzita problému, reflektujícího proměny společenského života, však nabývá své síly zvláště dnes, vzhledem k současným globalizačním tendencím ve společnosti a působnosti masmediálních prostředků. Mgr. Magdalena Maňáková vychází z těchto tezí a přistupuje k tématu promyšleně a uceleně. Etnologickou i pedagogickou rovinu propojila a na podkladě integrace edukačních aktivit učitele ve škole a jeho kulturněvýchovných činností v rámci folklorního života v obci vytvořila komplexní pohled na význam jeho osobnosti při přenosu folklorních tradic. Z uvedených důvodů považuji předloženou práci za velmi přínosnou a aktuální.

Je dobře, že se M. Maňáková zaměřila na problematiku v jednom etnografickém regionu, resp. subregionu, který zná z autopsie, a mohla jednotlivé aspekty sledovat do hloubky. Uplatnila své teoretické znalosti z oboru etnologie, empirické poznatky z terénních výzkumů i vlastní zkušenosti z práce s dětskými folklorními soubory. Zvolila správná metodologická východiska. Na podkladě srovnávací metody využila kritického studia historických pramenů a recentních dokladů. Přestože je téma v rámci vytyčeného území koncipováno široce, podařilo se jí poukázat na roli učitelů, působících v oblasti folklorních aktivit na Horňácku, ve vzájemných vztazích, historických kontextech a s výhledy do budoucna.

Struktura disertační práce je logicky rozvržena do šesti kapitol. Kapitoly 1–3 teoreticky uvádějí do sledované problematiky. Autorka vycházela ze studia odborné etnologické literatury, archivních dokladů, beletrie a internetových zdrojů. Nejdříve vymezila region Horňácka, předložila dosavadní poznatky o jeho historii, významných osobnostech učitelů, literátů, výtvarníků a jejich zájmu o místní lidové tradice. Zvláštní pozornost věnovala prezentaci tradiční lidové kultury Horňácka prostřednictvím národopisných výstav, zejména ve Velké nad Veličkou a v Praze v letech 1894 a 1895. Následuje historický pohled na školní vzdělávání v regionu a význam učitele v tehdejším kulturním životě (kapitola druhá). Působnost jednotlivých pedagogických osobností je vhodně zasazena do kontextu dobových událostí. Závěr teoretického bloku tvoří problematika sběratelství a klasifikace dětského folkloru (kapitola třetí).

Stěžejní část textu prezentuje výsledky výzkumu zaměřeného na současnou prezentaci horňáckého dětského folkloru, ať už prostřednictvím folklorních skupin a souborů nebo spontánních obchůzek dětí v rámci výročního zvykosloví. V kapitolách 4 a 5 autorka práce plně využila svých zkušeností se souborovými aktivitami, znalostí prostředí a významných

osobností, které působí v oblasti folklorního hnutí regionu. Uplatnila poznatky z vlastního dlouhodobého pozorování (přibližně v průběhu 15 let) orientovaného na charakter a proměny pódiových vystoupení dětí v rámci regionálních festivalů Horňácké slavnosti, a zvláště Mladé Horňácko. Sledovala rovněž vliv pedagogů, kteří s dětmi v oblasti folklorních aktivit pracují. Přestože tyto pasáže obsahují především pohled na současný stav dětského folkloru v regionu, problematika je dobře zasazena do historického rámce. M. Maňáková zachytila vývoj dětského folklorního hnutí na Horňácku přibližně v období posledního půlstoletí. Opírala se o studium písemných dokumentů, archiválií, kronikářských záznamů, bulletinů festivalů, programů koncertů či vystoupení, zvláště však využila rozhovorů s pamětníky a nositeli folklorních aktivit v rámci života dětí, dále dotazníkového šetření a vlastního pozorování. Výzkum byl uskutečněn v posledních třech letech mezi 20 vedoucími dětských folklorních souborů (z nich pouze čtvrtina pracuje v nepedagogické sféře). M Maňáková se zajímala o jejich motivaci k dané aktivitě, jejich vzory a zkušenosti v této oblasti.

V rámci folklorního hnutí na Horňácku právem podtrhla osobnost etnochoreoložky Zdenky Jelínkové, a to nejen ve vypracovaném medailonu (s. 103–108). Její význam prostupuje pasážemi zaměřenými na obsah a způsob prezentace dětského folkloru na jevišti nebo na praktické rady vedoucím dětských folklorních souborů.

Z etnologického hlediska je nesmírně zajímavá kapitola pátá, v níž se autorka zaměřila na tři výroční obyčeje, které se váží k životu dětí na Horňácku. Na jejich příkladě podtrhla roli učitele při přenosu folklorních jevů z původního do nepůvodního prostředí a naopak. Při analýze vybraných obyčejů (vynášení Moreny a velikonoční rapotání v Hrubé Vrbce, v současnosti už jen jevištní prezentace obchůzky královniček z Javorníku a Suchova) vycházela z jejich charakteristiky v odborné literatuře i beletrii, srovnání se současným stavem zvyku ve vesnici nebo pódiovým zpracováním v rámci regionálního folklorního festivalu.

V šesté kapitole textu se autorka zabývala potřebami školní i kulturně výchovné praxe v regionu. Charakterizovala základní pedagogické dokumenty z hlediska uplatňování regionální výchovy. V souladu s obsahem rámcově vzdělávacích programů pro různé typy škol i názory dotazovaných poukázala na skutečnost, že aplikace prvků lidové kultury ve výuce se zde objevuje spíše nahodile. Výsledky výzkumu M. Maňákové však potvrdily, že učitelé si cestu k uplatňování lidové tradice ve škole najdou, pokud jsou o jejích hodnotách přesvědčeni, a to navzdory mezerám v pedagogických a didaktických materiálech. Dotazovaní učitelé, působící na Horňácku, vnímají projevy tradiční lidové kultury jako přirozenou součást života a integrují je do činností dětí v rámci působnosti folklorních souborů nebo do školního vzdělávání, a to v souladu se základními didaktickými zásadami J. A. Komenského. Všechny poznatky směřující k posouzení role učitele při předávání hodnot tradiční lidové kultury mládeži byly dobře formulovány v příslušných pasážích a přehledně shrnuty v Závěru práce. Autorka jednoznačně podtrhla význam učitele jako nositele folklorních tradic a hybatele kulturního a společenského života v obci a regionu.

Disertační práce obsahuje také bohatý fotodokumentační materiál (85 fotografií) a 9 textových a obrazových příloh.

Připomínky k textu:

Je přirozené, že čtenáři každého textu vyvstanou na mysli rozmanité souvislosti a konotace. Mé poznámky k obsahu a formě práce mají spíše doplňující charakter.

V souvislosti s velickým sběratelem lidových písní Martinem Zemanem a textem v disertační práci na s. 37 uvádím, že na pražské varhanické škole studoval dva roky (1880-1882), není však absolventem. Absolutorium vykonávali posluchači po třech letech studia a byli to především ředitelé městských nebo vesnických kůrů. Spolupráce s Františkem Bartošem nezačala v roce 1893 (jak je uvedeno na s. 38), nýbrž o 10 let dříve. Dokládá to příslušná korespondence a také slova samotného Bartoše v předmluvě k jeho 2. písňové sbírce z let 1888–

1889. O této skutečnosti pojednávám podrobněji v monografii o sběrateli (Kučerová 2011: 44). Upozorňuji na nepřesné vyjádření v poznámce 83, na straně 83: M. Zeman bohužel nikdy varhanické místo ve Velké nad Veličkou nezískal, i přes mnohá doporučení významných osobností. Na varhany hrál pouze příležitostně v Nové Lhotě nebo Kuželově zásluhou svých přátel (Kučerová 2011: 36 ad). Dívčí jméno Zemanovy ženy Kateřiny bylo Karkošová, nikoli Karkošková (s. 37). Podle muzikoložky Jarmily Procházkové se M. Zeman seznámil s Leošem Janáčkem o rok dříve, než je uvedeno v textu na s. 38. Rovněž tyto okolnosti jsou popsány v monografii o sběrateli (Kučerová 2011: 52 ad.).

Na straně 105 je chybně uvedeno vročení monografie *Horňácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat.*

Jazyková a grafická úroveň:

Disertační práce Mgr. Magdaleny Maňákové je zpracována na požadované jazykové a formální úrovni, text je čtivý a přehledný. Drobné nedostatky byly shledány v minimální míře. V textu se vyskytují chybějící (nebo naopak nadbytečná) slova či písmena, chybná shoda podmětu s přísudkem (s. 58 a 78), gramatická chyba v poznámce č. 47 „o Rudolfu Kynčlovi“ (s. 48). Dále upozorňuji na chybný slovesný tvar u slovesa vzniknout (s. 40), zápis Národopisné výstavy československé (s. 177) nebo operní pěvkyně Gabriely Horváthové (s. 40). Grafická stránka disertační práce je pečlivá.

Otázky k obhajobě:

Na straně 149 uvádíte, že lidová kultura se začala vědomě využívat a zařazovat do pedagogického procesu v druhé polovině 19. století. Mohla byste, prosím, konkrétněji přiblížit tento proces?

Ve své disertační práci jste správně poukázala na význam regionální výchovy, tvorbu učebnic (vzniklých např. v souvislosti s projektem Školy pro venkov), připomněla jste význam vzdělávacích projektů, organizovaných Ústavem lidové kultury ve Strážnici. Jaký je Váš názor na problematiku koncepce regionálních učebnic? A jaký způsob výchovné činnosti v rámci folklorního dědictví byste doporučovala v oblastech naší země, kde se lidové tradice vyskytují v minimální míře nebo vůbec?

Závěry:

1. Autorka ve své disertační práci **prokázala** schopnost samostatné tvůrčí práce v dané oblasti výzkumu.
2. Práce **splňuje** požadavky standardně kladené na disertační práce v daném oboru.

V Brně 2. května 2022 prof. PhDr. Judita Kučerová, Ph.D.